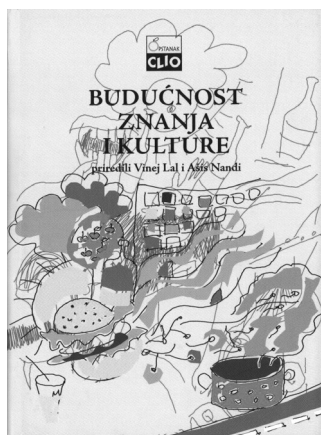

Vinay Lal i Ashis Nandy

Budućnost znanja i kulture - Rečnik za 21. vek

Clio, Beograd, 2012., 416 str.

Kraj dvadesetog stoljeća obilježen je naglim i brzim promjenama, slobodnim protokom trgovine, fluidnošću granica, porastom uzajamnog povezivanja, napretkom znanosti te tehnološkim inovacijama. Te su promjene utjecale na poimanje svijeta i svakodnevni život ljudi, kao i na političke, kulturne i društvene odnose. Knjiga *The Future of Knowledge and Culture: A Dictionary for the 21st Century* napisana je kao svojevrsni rječnik suvremenog doba koji ovim promjenama nastoji dati okvir.

Knjiga je sastavljena od 60 kratkih tekstova koji problematiziraju aktualne teme današnjeg svijeta počevši od znanstvenih promišljanja pojmova demokracije, ljudskih prava, korupcije, obrazovanja, konzumerizma, marksizma i postmodernizma, preko vojnih tema kao što su genocid, mine i oružje za masovno uništenje, zdravstvenih problema i problema okoliša (briga o srcu, šećer, karcinom, zagađenje) do gorućih problema današnjice, kao što su siromaštvo, izbjeglice, oskudica ili progonstvo. Tekstove prate i nezaobilazne teme o kompjuterizaciji, kloniranju, poznatim lancima brze hrane i popularnom gaziranom piću, pa sve do rasprava o arhitekturi, pamćenju, pismenosti i turizmu.

Iako na prvi pogled čitatelju možda neće biti jasna poveznica između navedenih tema, čitanjem tekstova uvidjet će da se ove naizgled nespojive teme povezuju u logičnu cjelinu, čime se ostvaruje zadani cilj. A cilj je knjige dvostruki: s jedne strane, želja autora bila je prikazati dvadeseto stoljeće kao stoljeće brzih promjena te u kratkim osvrtima na određenu ideju, proizvod ili problem pokušati odgovoriti na pitanje o budućnosti svijeta. S druge strane, tekstovi izazivaju čitatelja da preispita svoje stavove o svakodnevnom životu, odnosno da odustane od kulturološki nametnutog načina razmišljanja koje je ukorijenjeno u svakom pojedincu.

Pritom će mu u tom pothvatu pomoći neki od najsmjelijih mislilaca u svijetu, počevši od urednika ove knjige, Vinaya Lala i Ashisa Nandya. Vinay Lal izvanredni je profesor povijesti na sveučilištu UCLA u Kaliforniji. Njegov opus istraživanja obuhvaća povijest i kulturu kolonijalne i moderne Indije, suvremenu svjetsku politiku te poli-

tiku sustava znanja. Autor je velikog broja knjiga, od kojih su najpoznatije *Empire of Knowledge* (2002.) i *Of Cricket, Gandhi, and Guinness* (2002.). Ashis Nandi indijski je politički psiholog, socijalni teoretičar te kritičar suvremene kulture i politike. Autor je velikog broja izvješća o ljudskim pravima i aktivan član nekoliko pokreta za mir, a sustavno proučava i alternativnu znanost i tehnologiju.

Uz njih, za ovu knjigu pišu i poznati profesori Imitiaz Ahmed, Philip MacMichael, Michael Sells, znanstvenik-aktivist Gustav Esteve, doktori Manu Kothari, Lopa Mehta i Vatsai Kotharij, pjesnik i kritičar David Punter, ali i brojni drugi (ne manje važni) autori. Svi su oni u svojim tekstovima doveli u pitanje vladajuće obrasce znanja, suočili lokalno i globalno te na taj način doprinijeli drugačijoj, samosvjesnoj i samokritičnoj kulturološkoj politici znanja.

Tekstovi su poredani po abecednom redu i navode čitatelja da preispita svoje dosadašnje spoznaje i stavove vezane uz određene ideje i proizvode koji su postali dio svakodnevice i koji su samim time dislocirani od bilo kakvog (kritičkog) razmišljanja o njima, čak i onda kada su ti stavovi ili kontradiktorni vlastitima ili su teško shvatljivi. Na primjer, tekst u kojem se navodi da karcinom sam po sebi nije uzrok smrti ili tekst u kojem se raspravlja o tzv. *bypassu*, uređaju za srce. Takvi tekstovi potiču čitatelja da razmisli o postupcima koji podrazumijevaju invazivne intervencije, kao što je ugradnja navedenog uređaja ili pak o kemoterapiji kao vidu liječenja karcinoma.

Nadalje, tekstovi o demokraciji i ljudskim pravima ukazuju na činjenicu da su ovi pojmovi, kao zgodne fraze suvremenog svijeta, ujedno i najviše izbjegavane teme u političkoj teoriji. Tekst „Demokracija“ (C. Douglas Lummis) navodi čitatelja da se upita o poznavanju ovog sveprisutnog fenomena jer, prema autoru, ne postoji službena definicija demokracije ni pokazatelji koji bi svjedočili o, na primjer, demokraciji pojedine države. A odnos demokracija – ljudska prava – država postaje posebno paradoksalan kada se u obzir uzme činjenica da je porastom ljudskih prava u periodu od osamdesetih godina dvadesetog stoljeća „nacionalna država postala najveći kršitelj prava svojih članova“ (R. L. Kumar, str. 55).

S druge strane, Vinay Lal pita se treba li svijet bezrezervno prihvatiti onu kulturu ljudskih prava koja je nastala u liberalno-demokratskom Zapadu, odnosno prihvatiti ideju pojedinca kao temelj ljudskih prava, za razliku od nezapadnjačke ideje kolektiva zasnovane na religijskim, jezičnim, etničkim ili plemenskim grupama (str. 163). Promičući ideju pojedinca, prema autorima, rodila se ideja o posesivnom i egoističnom pojedincu, pojedincu-potrošaču koji predstavlja osnovu modernog liberalnog kapitalizma. Za takve pojedince, usamljene, narcisoidne i odvojene od zajednice „potrošnja postaje vrhunska vrijednost, garancija pripadništva društvu i statusa u njemu“ (Ashis Nandi, str. 148). Sukladno tome, konzumerizam postaje obilježje društvene uspješnosti i svakodnevnog života, a pojedinac, iako prikazan kao neophodan element društva, postaje otuđeni subjekt od kojeg se očekuje da vjeruje.

Stoga i ne čude stavovi autora da je potrebno promijeniti način razmišljanja i razvoju dati humani oblik. Konzumerizam, komercijalizacija, marketizacija i ostale neoli-

beralne ideje, prema autorima, zanemaruju činjenicu da njihovi utjecaji dovode do gubitka ekonomske i socijalne pravde, što pospješuje otuđivanje i dehumanizaciju svih područja ljudske djelatnosti, a pogoduje jedino razvijenim ekonomijama, čiji glavni cilj postaje iskorištavanje resursa i ljudskog kapitala u svrhu ekonomskog prosperiteta.

Nadalje, porastom ekonomske ovisnosti država i izgradnjom svjetskog tržišta nestaju geografska ograničenja, odnosno opada utjecaj geografskog položaja (granica) na socijalni i kulturni angažman. Deteritorijalizacijom svijet postaje prostor koji nije podijeljen određenim granicama, već kontinuum u kojemu postoje samo tijekovi i mreže, a ljudske aktivnosti izmiču svakoj teritorijalnoj ukorijenjenosti. Vinay Lal navodi da suvremeni čovjek ne ovisi o danim i mjerljivim koordinatama jer smatra da je sama ideja psihogeografskog doma anakronizam, odnosno da je zastarjela i više nije potrebna (str. 16). Tom osjećaju nepripadnosti pridonosi i suvremena arhitektura, koja nije kulturološki prilagođena niti u suglasnosti s tradicijom, stoga pojedinac ne može biti vezan za građevinu ni osjećati povezanost s domom u kojem obitava.

Kao odgovor na pitanje kako spriječiti prevelik utjecaj globalnih ideja i procesa na lokalnu kulturu i tradiciju, neki autori smatraju da je potrebno jačati lokalizam, drugi zauzimaju stav o vraćanju na poljoprivredni i ekološki način života, a neki se pak opredjeljuju za utopije. Tako Peter Wollen u svojem tekstu raspravlja o *Utopiji* Thomasa Morea kao primjeru pozitivne utopije. Navedeni autor smatra da je suvremenom globaliziranom i kaotičnom svijetu potrebna uređenost, dobri međuljudski odnosi zasnovani na ravnopravnosti i maksimalnom poštovanju te zajedništvo, kao što je i opisano u *Utopiji*.

Međutim, raspravljajući o globalizaciji i ostalim procesima suvremenog doba, ono što su autori ove knjige zanemarili jest činjenica da danas nije moguće izbjeći (globalnu i lokalnu) promjenu. Stoga suvremene procese ne treba gledati u negativnom smislu, već ih treba prihvatiti kao izazov za ostvarivanje mogućnosti koje nude za ekonomski, kulturni, politički i društveni razvoj. Isto tako, globalizaciju ne treba promatrati kao proces koji bi u lokalne kontekste ubacivao modernizirane ideje, već kao proces interakcije globalnog i lokalnog, u kojemu nove situacije i strukture mijenjaju život u lokalnoj zajednici, pri čemu se istovremeno redefinira i globalni okvir. Izazov u ovom trenutku stoga jest naučiti kako koristiti i iskoristiti suvremene procese u uspostavljanju humanijeg, pravednijeg, sigurnijeg i bogatijeg svijeta.

Knjiga *Budućnost znanja i kulture - Rečnik za 21. vek* namijenjena je svima koji se bave problematikom suvremenog svijeta i globalnim procesima. Pisana razumljivim jezikom, doprinosi boljem razumijevanju promjena koje su zahvatile svijet u proteklih nekoliko desetljeća. Ono što se eventualno može zamjeriti autorima tekstova jest njihova subjektivnost u razmišljanjima, odnosno kulturološki utemeljeni stavovi koji odbijaju prihvatiti ideje koje dolaze sa Zapada smatrajući ih neprimjerenima za tradicionalni kontekst. Bez obzira na to, knjiga pruža interesantna stajališta, što ju čini vrlo poticajnom kako za znanstvena promišljanja tako i za rad u praksi. Ova knjiga poziva čitatelja da razmisli o svijetu u kojem živi te sugerira da jedino otvoren

duh i razvijena sposobnost življenja u različitim (često kontradiktornim) svjetovima može biti ključ opstanka u novom stoljeću.

Ružica Jurčević

Doktorand na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu,

Odsjek za pedagogiju